

УДК 821.111(73)

DOI: 10.32589/2411-3883.20.2023.293572

Рикова Ганна Сергіївна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та історії світової літератури
Київський національний лінгвістичний університет
<https://orcid.org/0000-0002-7951-5984>
hanna.rykova@knlu.edu.ua

МЕТА-ТІЛО ЯК ПЕРФОРМАНС В РОМАНІ ДОНА ДЕЛІЛЛО «ХУДОЖНИЦЯ ТІЛА» (The Body Artist, 2001)

Анотація. У статті розглядається роман Дона Делілло «Художниця тіла» (The Body Artist, 2001) як репрезентанта нового підходу до концепції тіла в літературі. У фокусі уваги концепція мета-тіла, що характеризується динамічністю та гнучкістю. Зазначається, що образ тіла вже не є статичним у свідомості читача, але стає динамічним, реагуючи на зміни у сприйнятті та отриману інформацію. Сприйняття мета-тіла як нового явища розглядається через призму відмови від упереджень та оцінки ймовірності відчуттів у конкретних ситуаціях або контекстах. Зауважується, що мета-тіло перестає бути лише наслідком певних стереотипів чи уявлень і все більше залежить від спроможності оцінювати ймовірність відчуттів в різних обставинах. Такий підхід дозволяє розширити розуміння тіла як об'єкта та підкреслити його адаптивну природу у сучасному літературному дискурсі. Крім того, концепція мета-тіла розглядається в романі у декількох аналітичних ракурсах. Перший з них присвячений аналізу мета-тіла через колапс відстані, або дистанціювання часопросторових досвідів. Другий ракурс розглядає мета-тіло крізь природу матеріальних артефактів, різних механічних приладів на кшталт диктофону, радіо, вебкамери тощо. Ще одним ракурсом є комунікаційно-діалогічна природа сімейних взаємовідносин. Йдеться про чергування тиші й звуку, вербалізованого й замовчуваного діалогу між членами подружньої пари. Особливої уваги заслуговує розгляд мета-тіла крізь оптику тілесного перформансу.

Ключові слова: мета-тілесність, тіло-перформанс, мета модерна комунікація, Дон Делілло.

Hanna Rykova

PhD, Associate professor,
Department of Theory and History of World Literature,
Kyiv National Linguistic University
<https://orcid.org/0000-0002-7951-5984>
hanna.rykova@knlu.edu.ua

METABODY AS PERFORMANCE IN DON DELILLO'S THE BODY ARTIST, 2001

Abstract. The article delves into Don DeLillo's novel "The Body Artist" (2001), presenting it as a pioneering work that introduces a novel perspective on the concept of the body in literature. Central to the analysis is the notion of the meta-body, characterized by its dynamic and flexible nature. The study posits that the portrayal of the body undergoes a transformation, evolving from a static entity in the reader's consciousness to a dynamic force responsive to shifts in perception and newly acquired information. The meta-body is portrayed as a fresh phenomenon, its understanding facilitated through the rejection of biases and the evaluation of the likelihood of sensations in specific contexts.

A pivotal aspect of the exploration is the meta-body's emancipation from traditional stereotypes and assumptions. It is underscored that the meta-body increasingly relies on the reader's capacity to assess the probability of sensations in diverse circumstances, challenging preconceived notions and enriching the literary portrayal of the body as an adaptive entity within contemporary discourse.

The article further scrutinizes the concept of the meta-body from various analytical perspectives within the novel. Firstly, it examines the meta-body through the collapse of distance, elucidating how spatiotemporal experiences are altered. The second perspective investigates the meta-body through the lens of material artifacts, encompassing mechanical devices such as dictaphones, radios, and webcams. Additionally, the communication-dialogical nature of family relationships is explored,

emphasizing the interplay between silence and sound, verbalized and unspoken dialogues among members of a marital couple. Noteworthy is the analysis of the meta-body through the perspective of bodily performance.

In summary, the article positions "The Body Artist" as a literary milestone that introduces the concept of the meta-body, portraying the body as a dynamic and adaptive entity. It goes beyond conventional literary portrayals, encouraging readers to reassess their preconceptions and engage with the body in diverse contexts, offering a nuanced understanding of its multifaceted nature within contemporary literature.

Key words: meta-body, body-performance, metamodern communication, Don DeLillo

Вступ. Інтернет-доба цифрової гегемонії кидає людству разом з великою кількістю подеколи неосяжних можливостей ще більшу кількість викликів. Серед таких — виклик, пов'язаний з новим та інакшим відчуттям, сприйняттям власного тіла як такого, у часі й просторі, по відношенню до інших тіл тощо.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Виникає необхідність говорити про тіло в контексті нової метамодерної доби — так зване мета-тіло, з характерним для нього метапізнанням, менталізацією та метаморфозами (metacognition, mentalization, metamorphosis). Така нова концепція тіла просуває ідею того, «<...> що образ тіла вже не є фіксованим у нашому усвідомленні, але скоріш динамічним, таким що спирається на первинні очікування та нову інформацію» (European Commission). Відтак мета-тіло перестає бути результатом упереджень, але все більше залежить від спроможності оцінити вірогідність певних відчуттів у певних ситуаціях чи контекстах.

Паралельно із цифровою гегемонією варто згадати й про так званій око центризм, який разом з західною концепцією егоцентризму поступово загострює сепарацію між особистістю й світом. Гегемонія візуального світосприйняття йде далі й не лише дистанціює людину від світу, але й від самої себе, що дозволяє об'єктивувати власне тіло й споглядати чи спостерігати за ним неначе зі сторони. «Бачення відсторонює нас від світу, в той час як інші відчуття об'єднують нас з ним» (Pallasmaa, 2012, р. 28). Відтак, мета-тіло водночас належить й не належить людині.

Методологія дослідження. Основою для розгляду нової мета-тілесності стає дванадцятий роман відомого американського автора Дона ДеЛілло під назвою «Художниця тіла» (2001). Зазначений роман належить до третього мінімалістично-філософського періоду творчості письменника. Цікаво, що в одному з інтерв'ю ДеЛілло зазначив, що всього дві події визначають сучасну історію Сполучених штатів:

убивство Кеннеді (1963) та трагедія 11 вересня 2001 року. Саме ця дата є перехідною, з якою багато хто пов'язує символічний початок нового МЕТА століття, а культурологи, відповідно, кінець доби ПОСТмодернізму. Зазначений роман органічно поєднує макро- та мікро- наративи. Маленьку сімейну трагедію художниці Лорен Гартке, яка пережила самогубство чоловіка, підсилює трагедія глобальна загальнолюдська — перехід у нову світоглядну еру.

Результати дослідження та їхнє обґрунтування. Відтак, пропонуємо розглянути категорію мета-тілесності в цьому романі з декількох ракурсів.

Мета-тіло та колапс відстані. Як відомо мета модерна парадигма шукає шляхи для руйнування (чи то подолання) відстані, особливо якщо йдеться про відстань між протилежними категоріями, а також шляхи до своєрідного відновлення відчуття цілісності задля трансцендентного виходу за межі нашого середовища або життєвої ситуації. В романі ДеЛілло такими каналами подолання відстані стають час і простір. Недарма роман починається з символічного «Час, схоже, минає» (ДеЛілло, 2021, с. 9), що алюзивно повертає нас до поезики модернізму крізь роман Вірджинії Вульф «До маяка». Вищезгадана фраза повертає ключ своєрідної часопросторової шарманки, яка у свій спосіб запускає новий життєвий цикл, інакший й, водночас, схожий з попереднім. Поетичний характер прози ДеЛілло в цьому романі наче уповільнює й розтягує час, а сповільненість дає змогу пригадувати (і знов модернізм). В такому коконі пригадування повсякчас перебуває Лорен. При тому ми розуміємо, що пригадування в романі має свій ритм, який активізується або уповільнюється завдяки тілесній взаємодії з побутовими речами такими як холодильник або тостер, в якому готувала хліб для чоловіка; вода з крана (спочатку прозора і чиста за життя чоловіка, а потім мутна (ДеЛілло, 2021, с. 9); вранішня газета — з важливими новинами, а потім

непотрібний клаптик паперу; цупка коробка з пластівцями, які своїм шурхітом й запахом спочатку пробуджували Лорен від сну, а згодом нагадували, що вже немає з ким розділити сніданок на кухні. Відповідно до наших відчуттів ми проживаємо час інакше. Наші емоції, наче гачечки, що здатні прив'язати час до будь-якого простору, навіть тілесного. І саме так Лорен відчуває як її тіло «вилущується з простору» (ДеЛілло, 2021, с. 68), стає позапросторовим й водночас розчиняється в побуті. Тілесні відчуття стають містком для пригадування (тут звичайно не обійшлося без Пруста), й водночас для втрати пам'яті. Акцент на запахах і смакуванні (смакування з відчуттям смаку, й власне смакування як відчуттям присутності чужого об'єкту в роті — волосинка в роті) вмикає ще один канал для одночасного подолання відстані до померлого чоловіка Рея через спогад (згадує смак чорниць за сніданком), але водночас дистанціює Лорен від страшного усвідомлення його смерті, бо повертає до відчуття ранку, початку дня. Саме цей початок дня здатний дати нову надію на життя й одночасно вбити її через відсутність супутника у проживанні цього часу. Таким чином тілесна взаємодія з побутовим простором є одночасним оживленням, бо нагадує Лорен про її дотичність до теперішнього, до фізичного світу речей, але й виводить її за межі часу й простору. Час і простір отілеснюються.

Мета-тіло крізь матеріальні артефакти. Крім того, простір й час в романі мають дещо механічний характер, й описується як матеріальний артефакт, яким навіть можна керувати за допомогою певних пристроїв: *диктофона* (який сприймаємо як двійника ще одного персонажа роману містера Татла). Диктофон — дивний пристрій, який актуалізує ще один канал подолання відстані між Лорен і чоловіком, бо дає змогу чути голос. Диктофон стає своєрідною машиною часу, завдяки якій можна повернутись в минуле, уможливити його звучання у теперішньому. Лорен захоплена голосом і звуком, вони прислуховується й дослухається. Особливого значення набуває для неї звук тиші, голосніший за інші буденні звуки. Тиша грає головну партію й дозволяє Лорен розчути себе.

Ще один механізм — *це радіо*, яке вони з Реєм традиційно слухали за сніданком, саме радіо надавало відчуття долученості до теперішнього й уможливлювало відсутній чи

мовчазний сімейний діалог, адже заповнювало своїм звучанням той мінімалізм побутової мови, лаконізм пов'язаний з неословленістю тіла, що межує з безслівністю. Однослівні діалоги, якими характеризується спілкування Лорен та Рея, нагадують величезний айсберг, що приховує набагато більше, ніж показує. У їхніх стосунках мовчання означало більше, ніж розмова. Воно вербалізувало єднання на глибшому рівні — єднання духовне й душевне. «Навіть у найпростіших розмовах є шифр, який сповіщає мовцям, що відбувається поза акустичними ефектами. Коли розмовляли вони, шифру не було. Бракувало якоїсь ноти.» Така сімейна тиша може репрезентувати деструктивно-конструктивну природу шлюбу і любові, таке собі усвідомлене самообмеження в спілкуванні подружньої пари, що встановлює той специфічний мета модерний (поза діалектичний) діалог. Таке існування на межі звуку й тиші задає свій оповідний ритм, де тиша вербалізована та отілеснена, й від того відчутніша.

Ще одним пристроєм, завдяки якому Лорен намагалася подолати-встановити відстань між теперішнім й минулим була вебкамера у фінському місті Котка, за записами з якої вона спостерігала. Такий спосіб спостереження за життям інших людей має подвійний характер. З одного боку, це намагання заповнити ту хронотопну порожнечу, що утворилася й заглиблювалася із смертю чоловіка. З іншого боку — це спроба дистанціювати себе від світу інших. Все це виводить на поверхню певний «потенціал до динамічної адаптивності просторів, розчинивши фіксовані кордони й вможлививши більш пластичну й піддатливу взаємодію просторового досвіду» (Kuran, 2023, р. 2). В свою чергу, досвід хронотопної взаємодії активізує досвід тіла.

Особливо увагу Лорен привертав запис руху транспорту двосторонньою дорогою міста у час пік. Спостереження за взаємодією протилежного руху неначе відновлювало часо-просторову єдність буття. Двостороння дорога знов символічно повертає нас до спроби візуалізації діалогу, якого так потребує Лорен.

Мета-тіло як перформанс. Нагадаємо, що Лорен перформативна художниця, особливістю мистецького стилю якої була так звана «робота за тілом» (*body work*) (ДеЛілло, 2021, с. 15). За допомогою певних акробатичних й стретчингових технік вона готувала власне тіло

до перфмансу. Цікавою є стаття Марієлли Чепмен, що з'являється на сторінках роману, присвячена перформансу Лорен. Йдеться про те, що мистецтво здатне синтезувати всі антитези. «Її мистецтво — це мистецтво перетворення, що всотує в себе все, а тому є синкретичним, архаїчним, тож вага слова в ньому незначна і думка передається пластикою тіла» (ДеЛілло, 2021, с. 76). Відтак переживання втрати для Лорен стає свого роду меланхолією, що транспонується в мистецтво тіла. Все для неї перетворюється на мистецтво.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Мистецтво може лікувати і рятувати, адже переоплачуючи травматичний досвід у мистецьку форму, можна позбутися складнощів та негараздів. Символічно буття Лорен чітко ділиться на досмертне і посмертне, а смерть близької людини здатна очужити тіло того, хто її переживає. Лорен після смерті Рея помічає, що «її відчуття тіла змінилися, але вона не розуміла, як саме...» (ДеЛілло, 2021, с. 34). Вона відчувала, що зосереджуючись на минулому (смерті Рея), вона сама поступово зникала. Саме тому мистецтво стає рятівним. Мистецтво здатне впорядкувати життєвий хаос, охопивши все, й зробивши його своїм. Саме так це відбувається у перформансі. Відтак, за допомогою тіла-перформенсу Лорен здатна пережити трагедію, й відновити/реставрувати себе, власний час і простір.

Таким чином, перформативне мета-тіло здатне долати відстань між минулим і теперішнім, життям і смертю, голосом/звуком і мовчанням, хаосом і порядком. Завдяки мистецькому

первормансу тіло набуває додаткової пластики, адаптивності, позачасової та поза просторової трансцендентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДеЛілло, Д. (2021). *Художниця тіла*. К.: Темпора.
2. European Commission. (n.d.). METABODY: Metacognitive Training for the Advancement of Bodily Awareness in Performing Arts (META). [Project page]. Retrieved from <https://cordis.europa.eu/project/id/818070>
3. Pallasmaa, J. (2012). *The eyes of the skin* (3rd ed.). John Wiley & Sons.
4. Kuran Ipek. (2023). Metabody in Posthuman Architecture: Virtualizing Spatial Dynamics for Transformative Spaces. *Journal of Posthumanism*, 3(2), 181–195. <https://doi.org/10.1080/26343576.2023.00000>

REFERENCES

1. DeLillo, D. (2021). *Artist of the Body*. K.: Tempora.
2. European Commission. (n.d.). METABODY: Metacognitive Training for the Advancement of Bodily Awareness in Performing Arts (META). [Project page]. Retrieved from <https://cordis.europa.eu/project/id/818070>
3. Pallasmaa, J. (2012). *The eyes of the skin* (3rd ed.). John Wiley & Sons.
4. Kuran Ipek. (2023). Metabody in Posthuman Architecture: Virtualizing Spatial Dynamics for Transformative Spaces. *Journal of Posthumanism*, 3(2), 181–195. <https://doi.org/10.1080/26343576.2023.00000>